

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗИНА**

НАДОБКО СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК [342.95:3.086]:347.734

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКИ
І БАНКІВСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор
Лук'янець Дмитро Миколайович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри державно-правових
дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Россіхіна Галина Володимирівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри фінансового права

кандидат юридичних наук, доцент
Пасічник Андрій Володимирович,
Сумський державний університет,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін

Захист відбудеться «30» червня 2016 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «27» травня 2016 року.

В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

С. М. Бервено

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Адміністративна відповідальність є одним із найважливіших засобів забезпечення законності та попередження правопорушень у різних сферах суспільного та державного життя. Якщо при зародженні інституту адміністративної відповідальності найбільш поширеними були правопорушення, що посягали на громадський порядок, порядок управління, власність тощо, то сьогодні все більшої гостроти набуває проблема протидії правопорушенням у сфері економіки взагалі та фінансів і підприємницької діяльності зокрема.

Універсальність адміністративної відповідальності, відпрацьованість механізму реалізації робить її зручним інструментом державного регулювання у самих різних сферах економіки. Наведене зумовлено тим, що будь-яке правопорушення посягає на існуючий правопорядок у державі, суперечить засадам законності, порушує права та законні інтереси держави, громадян та юридичних осіб і, як наслідок, негативно впливає на економічну безпеку та економіку в цілому.

Незважаючи на те, що аналіз норм Кодексу України про адміністративні правопорушення дає підстави стверджувати, що суб'єктами адміністративної відповідальності є лише фізичні особи, на законодавчому рівні відповідальність встановлена і для юридичних осіб, що зумовлено процесами розширення підприємницької діяльності та запровадження ринкової моделі економіки. Сьогодні більшість правопорушень, що посягають на економічні інтереси, захист яких гарантується законом, вчиняються переважно юридичними особами, зокрема банківськими установами.

В останні роки відбулися суттєві зміни у сфері законодавства про банки і банківську діяльність, змін зазнали й нормативно-правові акти Національного банку України, в тому числі і з питань застосування заходів впливу взагалі та адміністративної відповідальності зокрема. У зв'язку з цим Кодекс України про адміністративні правопорушення поповнився новими складами адміністративних правопорушень у сфері банківської діяльності, а прийняті раніше функціонують у зміненому вигляді. Закономірно, що це призвело до виникнення нових проблем теоретичного та практичного характеру у вказаній сфері.

Загальні тенденції розвитку банківського законодавства в частині застосування заходів адміністративного примусу характеризуються значним відходом від вже існуючих у теорії підходів та узагальнень, що обумовлює необхідність теоретичного осмислення нових положень, а практика їх застосування продуктує нові проблеми, пов'язані з недоліками правового регулювання відносин адміністративної відповідальності у даній сфері. Це, насамперед, стосується проблем класифікації адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням законодавства про банки і банківську діяльність, статусу спеціальних суб'єктів таких правопорушень, строків застосування адміністративних стягнень, відмежування заходів впливу Національного банку України, що мають характер заходів адміністративної відповідальності, від заходів іншої правової природи та структури проваджень щодо застосування таких заходів.

Не зважаючи на те, що різні аспекти адміністративної відповідальності та адміністративного примусу у сфері банківської діяльності неодноразово були предметом науково-правових досліджень, через швидку трансформацію банківського законодавства вони значною мірою є застарілими, а сформульовані в їх рамках положення потребують відповідного перегляду і вдосконалення. Цим і обумовлена актуальність теми дисертаційного дослідження.

Теоретичну базу дисертаційного дослідження складають роботи, присвячені юридичній відповідальності, зокрема таких українських вчених, як К. В. Басін, Л. В. Белая, Н. В. Бучковська, Л. Є. Виноградова, В. К. Грищук, І. В. Зелена, О. В. Іваненко, Т. С. Коваленко, Ю. В. Лисюк, Н. М. Оніщенко, А. О. Осауленко, В. В. Сердюк, І. В. Тимошенко, А. О. Червяцова та ін.

Сформульовані у дисертаційному дослідженні висновки та узагальнення ґрунтуються на напрацюваннях таких вітчизняних вчених-адміністративістів, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, А. М. Благодарний, Г. П. Бондаренко, А. С. Васильєв, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, Н. В. Гришина, Є. В. Додін, Л. В. Коваль, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, Д. М. Лук'янець, І. В. Март'янов, В. М. Марчук, В. Л. Наумов, О. І. Остапенко, І. М. Пахомов, А. О. Селіванов, О. В. Синьов, М. М. Тищенко, Н. В. Хорошак, Ю. С. Шемшученко, В. К. Шкарупа, М. К. Якимчук, О. М. Якуба та ін. Крім того, були використані наукові здобутки російських вчених: Д. Н. Бахраха, Л. Л. Попова, Б. В. Россинського, Г. А. Тосуняна, Н. Ю. Хаманевої, А. П. Шергіна та ін.

Нормативну основу дисертаційного дослідження складають акти адміністративного та банківського законодавства, підзаконні нормативно-правові акти Національного банку України. Джерелами статистичних даних, використаних у роботі, є дані Державної служби статистики України та статистичні звіти Національного банку України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснювалося в рамках Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р, а також планових тем юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є науково-обґрунтована оцінка стану правової регламентації, дослідження теоретичних, нормативних і правозастосовчих проблем адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, в тому числі, виокремлення загальних закономірностей та специфіки адміністративної відповідальності банківських установ та фізичних осіб за порушення законодавства про банки і банківську діяльність.

Згідно з поставленою метою основними задачами дослідження є:

– проаналізувати підходи до визначення сутності адміністративної відповідальності, що існують у науці адміністративного права, та охарактеризувати

відносини у сфері банківської діяльності як об'єкт адміністративно-правової охорони;

– сформулювати та розкрити зміст функцій адміністративної відповідальності у процесі державного регулювання відносин у сфері банківської діяльності;

– з'ясувати та охарактеризувати особливості підстав адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність;

– проаналізувати процесуальні засади притягнення банківських установ та фізичних осіб до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність і визначити особливості відповідних проваджень;

– класифікувати та охарактеризувати заходи впливу Національного банку України за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, які мають характер заходів юридичної відповідальності адміністративного типу;

– обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення нормативної конструкції адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення банківської діяльності.

Предметом дослідження є адміністративна відповідальність за порушення законодавства про банки і банківську діяльність.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження.

Зокрема, основним методом, використаним у роботі, є діалектичний. З огляду на це відповідні правові явища розглядались з урахуванням таких принципів цього загальнонаукового методу, як об'єктивність, всебічність, конкретність тощо.

Логіко-семантичний метод вжито для аналізу змісту ключових категорій дослідження, таких як «адміністративна відповідальність» та «законодавство про банки і банківську діяльність». Для з'ясування змісту підстав адміністративної відповідальності як фізичних осіб, так і банків, широко використовувався формально-юридичний метод. Провадження щодо притягнення до адміністративної відповідальності розглядались за допомогою системно-структурного методу. Метод класифікації застосовано для виокремлення видів підстав адміністративної діяльності банків, а порівняльний – для з'ясування особливостей адміністративної відповідальності банків та фізичних осіб.

У роботі широко використано загальнологічні прийоми аналізу та синтезу. Зокрема, за допомогою методів аналізу та синтезу сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці адміністративного права здійснено комплексне дослідження адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність. У ході дисертаційного дослідження сформульовано низку нових теоретичних висновків та практичних узагальнень і пропозицій, зокрема:

уперше:

– доведено, що адміністративна відповідальність за порушення законодавства про банки і банківську діяльність має розглядатись як складова банківського нагляду, а також як один із засобів державного регулювання діяльності банків;

– обґрунтовано, що адміністративно-правова охорона відносин у сфері банківської діяльності здійснюється Національним банком України у правотворчій, правозастосовчій та правоохоронній формі;

– визначено та охарактеризовано структуру провадження щодо застосування заходів впливу Національного банку України, що мають характер засобів адміністративної відповідальності;

– сформульовано положення про об'єктивний характер вини в адміністративних правопорушеннях, пов'язаних із порушенням законодавства про банки і банківську діяльність;

удосконалено:

– існуючі погляди на структуру провадження у справах про адміністративні правопорушення в частині її залежності від характеру об'єктивної сторони адміністративних правопорушень;

– підходи до оцінки адекватності заходів адміністративної відповідальності в частині характеристики критеріїв адекватності як для фізичних осіб, так і для банків;

– положення про строки застосування адміністративних стягнень з урахуванням особливостей наглядової діяльності Національного банку України;

дістали подальшого розвитку:

– положення щодо тлумачення терміна «законодавство» стосовно сфери адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність;

– визначення характеристик спеціальних суб'єктів адміністративних правопорушень у сфері законодавства про банки і банківську діяльність;

– підходи до класифікації підстав адміністративної відповідальності банків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

– науково-дослідній діяльності – як підґрунтя для проведення подальших досліджень проблем, розглянутих у дисертації, у тому числі підстав та порядку притягнення фізичних та юридичних осіб до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність;

– правозастосовчій практиці Національного банку України – при визначенні підстав та порядку притягнення до відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність;

– навчальному процесі – при викладанні студентам вищих навчальних закладів дисциплін «Адміністративне право», «Банківське право», «Адміністративна відповідальність», «Правові основи банківського нагляду» та для написання підручників, навчальних посібників із зазначених курсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою. Основні теоретичні положення та розробки, які характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, одержані дисертантом особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на одинадцятьох науково-практичних та наукових конференціях: «Верховенство права – основоположний принцип правової держави» (20 грудня 2013 р., м. Харків); «Вплив сучасної юридичної науки на політичні й соціально-економічні процеси в Україні» (24 жовтня 2014 р., м. Одеса); «Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку» (24–25 жовтня 2014 р., м. Львів); «Верховенство права – основоположний принцип правової держави» (07 листопада 2014 р., м. Харків); «Профілактика корупційних правопорушень» (17 квітня 2015р., м. Харків); «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (24–25 квітня 2015 р., м. Ужгород); «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (14 травня 2015 р., м. Харків); «Юридична наука в ХХІ столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (15–16 травня 2015 р., м. Запоріжжя); «Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики» (22–23 травня 2015 р., м. Кривий Ріг); «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (5–6 червня 2015 р., м. Херсон); «Верховенство права – основоположний принцип правової держави» (18 грудня 2015 р., м. Харків).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в шести наукових статтях, п'ять з яких опубліковані у наукових фахових виданнях України та одна у зарубіжному науковому виданні, а також у тезах одинадцятьох наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, у яких об'єднано шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел (193 найменування на 24 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 198 сторінок, з них основного тексту – 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мета і задачі, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкривається наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться відомості про апробацію результатів і публікації.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні засади адміністративної відповідальності у сфері банківської діяльності» складається з двох підрозділів і присвячений висвітленню поняття та змісту адміністративної відповідальності, а також її ролі у забезпеченні правової охорони у сфері банківської діяльності.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та ознаки адміністративної відповідальності: сучасні концепції та підходи»* розглядаються підходи до визначення поняття і

сутності адміністративної відповідальності, що існують в науці, та формується авторська позиція щодо розуміння адміністративної відповідальності.

На підставі аналізу наукових джерел обґрунтовується положення про те, що найбільш коректним з точки зору мети дослідження є розуміння адміністративної відповідальності як застосування в адміністративному порядку уповноваженими органами (їх посадовими особами) передбачених законом стягнень або санкцій до непередбачених їм осіб, які вчинили визначені законом правопорушення. При цьому з позицій системного підходу адміністративна відповідальність розглядається як елемент механізму державного управління, який виступає засобом охорони всіх суспільних відносин, які потрапляють у сферу державного управління.

Розглянуто і детально проаналізовано ознаки адміністративної відповідальності, які в подальшому використані як основа для визначення правової природи окремих заходів впливу Національним банком України.

Виходячи з аналізу концепцій адміністративної відповідальності, що існують, зроблено висновок про те, що адміністративна відповідальність за порушення законодавства про банки і банківську діяльність знаходить своє відображення переважно в рамках каральної (накладення адміністративних стягнень та інших санкцій за вчинювані правопорушення) та управлінської (здійснення адміністративного регулювання органом адміністративної юрисдикції – Національним банком України – як однієї із форм державного регулювання відносин у сфері банківської діяльності) концепцій.

У підрозділі 1.2 «Відносини у сфері банківської діяльності як об'єкт адміністративно-правової охорони» обґрунтовується положення про те, що відносини у сфері банківської діяльності виступають особливим об'єктом державного регулювання, оскільки банківські установи та діяльність, що пов'язана із виконанням їх функцій та реалізацією статутних завдань, є невід'ємними складовими елементами фінансової системи, яка посідає центральне місце в системі економіки держави. Водночас метою функціонування всієї банківської системи є забезпечення стабільного розвитку і діяльності банків, створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку, забезпечення захисту законних інтересів вкладників та інших кредиторів банків, створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника, що набуває все більшої актуальності під час світової фінансової кризи.

Під адміністративно-правовою охороною пропонується розуміти комплекс заходів, здійснюваних уповноваженими суб'єктами, спрямованих на врегулювання та захист правових відносин, що виникають у процесі здійснення банківської діяльності від протиправних посягань, а також попередження правопорушень під загрозою застосування заходів адміністративного примусу.

Виходячи з аналізу змісту адміністративно-правової охорони відносин у сфері банківської діяльності, визначено, що вона відбувається у таких формах: правотворчій (Національний банк України уповноважений на прийняття нормативно-правових актів щодо регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі здійснення банківської діяльності); правозастосовчій (правомочність Національного банку України щодо прийняття рішень, обов'язкових для виконання

банківськими установами та фізичними особами – вкладниками чи кредиторами, а також іншими особами щодо здійснення державного регулювання відносин у сфері здійснення банківської діяльності); правоохоронній (захист суспільних відносин, що виникають у процесі здійснення банківської діяльності, від протиправних посягань, а також попередження правопорушень під загрозою застосування заходів адміністративного примусу).

На підставі аналізу положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» обґрунтовується положення про те, що адміністративна відповідальність має розглядатись як невід’ємна складова банківського нагляду, здійснюваного Національним банком України, а більш узагальнено – як один із засобів державного регулювання діяльності банків. Доводиться, що банківський нагляд включає інститут адміністративної відповідальності: з одного боку наявним є державний вплив, спрямований на регулювання банківської діяльності, який здійснюється органом адміністративної юрисдикції – Національним банком України; з іншого – захист з боку держави суспільних відносин у сфері банківської діяльності шляхом застосування санкцій адміністративного характеру у разі порушення правових норм та попередженні правопорушень шляхом здійснення банківського нагляду.

Розділ 2 «Адміністративна відповідальність фізичних осіб за порушення законодавства про банки і банківську діяльність» складається з двох підрозділів, у яких досліджено особливості підстав притягнення фізичних осіб до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, а також особливості її процесуальних конструкцій.

У підрозділі 2.1 *«Особливості підстав адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, які вчиняються фізичними особами»* розглянуто і проаналізовано склади адміністративних правопорушень, об’єктивна сторона яких полягає у порушенні законодавства про банки і банківську діяльність.

Оскільки банківський нагляд є виключною прерогативою Національного банку України, то до переліку відповідних правопорушень включено, насамперед, такі, справи про вчинення яких розглядаються посадовими особами Національного банку України. Наведене свідчить про те, що ці правопорушення виявляються саме працівниками Національного банку України під час здійснення ними наглядової діяльності. Такими, зокрема, є правопорушення, передбачені статтями 163¹⁴ (порушення порядку здійснення операцій з електронними грошима), 166⁵ (порушення банківського законодавства, законодавства, яке регулює переказ коштів в Україні, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку), частинами третьою та четвертою статті 166⁶ (порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця), статтею 166²⁰ (порушення законів України та нормативно-правових актів Національного банку України щодо здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків) Кодексу України про адміністративні правопорушення. Крім того, посадовими особами Національного банку України складаються протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені, разом із

вищезазначеними, положеннями статей 163¹² та 166⁸ Кодексу України про адміністративні правопорушення у частині, що стосується правопорушень у сфері банківської діяльності та банківських операцій.

До зазначених правопорушень віднесені також ті, справи про вчинення яких розглядаються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (статті 166⁷ (протидія тимчасовій адміністрації, ліквідації банку), 166¹⁹ (порушення законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, нормативно-правових актів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) Кодексу України про адміністративні правопорушення), оскільки його діяльність тісно пов'язана із адміністративно-юрисдикційною діяльністю Національного банку України.

Аналіз складів адміністративних правопорушень, які є підставами застосування адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, дав можливість класифікувати зазначені правопорушення за характеристиками діянь, які утворюють об'єктивну сторону. Зокрема, запропоновано виділяти:

- адміністративні правопорушення, об'єктивна сторона яких полягає у прямому порушенні норм банківського законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України;

- адміністративні правопорушення, об'єктивна сторона яких полягає у невиконанні вимог уповноважених осіб у процесі здійснення ними банківського нагляду та застосування відповідних заходів впливу;

- адміністративні правопорушення, об'єктивна сторона яких полягає у протидії уповноваженим особам в процесі здійснення ними банківського нагляду та застосування відповідних заходів впливу.

Наведена класифікація є додатковим підтвердженням залежності адміністративно-юрисдикційної діяльності Національного банку України від контрольо-наглядової діяльності.

На підставі аналізу елементів складу зазначених адміністративних правопорушень зроблено низку узагальнень та пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства. Так, у рамках дослідження характеристик діянь, що утворюють об'єктивну сторону правопорушень, зроблено висновок про те, що значна частина з них базується на бланкетних нормах, оскільки використовується термін «банківське законодавство». У зв'язку з цим обґрунтовується положення про те, що актами банківського законодавства можна вважати лише закони. До того ж, виходячи із сформульованих положень щодо зв'язку банківського нагляду із державним регулюванням у відповідній сфері, до таких законів слід відносити тільки ті, контроль за дотриманням яких належить до наглядової компетенції Національного банку України.

Окремо доводиться, що суб'єктивній стороні адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням законодавства про банки і банківську діяльність, властива об'єктивна винність.

Дослідження особливостей суб'єктів зазначених адміністративних правопорушень дало можливість запропонувати правило визначення особи, до якої має бути застосоване адміністративне стягнення у випадках, коли об'єктивна

сторона правопорушення сформульована для юридичної особи. У сфері банківської діяльності до вказаних осіб будуть належати посадові особи банківських установ, тобто особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням обіймають посади у банківських установах, філіях іноземних банків, що створені та діють відповідно до вимог чинного законодавства України, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням. До організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій відносяться: здійснення операцій з електронними грошима; здійснення банківської діяльності, банківських операцій або іншої діяльності з надання фінансових послуг; контроль за дотриманням та виконанням банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України; виконання обов'язків, покладених на посадову особу щодо подання інформації з питань діяльності платіжних систем до Національного банку України.

Наведено статистичні дані стосовно притягнення фізичних осіб до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з порушеннями законодавства про банки і банківську діяльність.

У підрозділі 2.2 «Особливості провадження в справах про порушення законодавства про банки і банківську діяльність фізичними особами» розглядаються порядок і правила притягнення фізичних осіб до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, визначаються їх характерні особливості.

На основі аналізу змісту традиційних стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушеннями законодавства про банки і банківську діяльність, виявлено притаманну їм особливість, яка полягає в тому, що адміністративне розслідування відбувається в процесі здійснення уповноваженими особами наглядової діяльності, переважно під час проведення інспекційних перевірок. Отже, перша стадія провадження у справах про адміністративні правопорушення збігається у часі з відповідною стадією контрольно-наглядового провадження, здійснюваного уповноваженими особами Національного банку України.

З огляду на особливості стадій розгляду справи про адміністративне правопорушення доводиться, що через наявність принципу об'єктивної вини встановлення самої вини та її форми в аспектах, які відображені у статтях 10 та 11 Кодексу України про адміністративні правопорушення, втрачає сенс. Достатнім є лише з'ясування того, чи адміністративне правопорушення дійсно вчинене саме тією особою, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення. Зазначено, що найбільш важливим в даному аспекті є встановлення факту, чи підлягає така особа адміністративній відповідальності взагалі.

Проаналізовано особливості урахування обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, наведених у статтях 34 та 35 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також обставин, що виключають провадження у відповідних справах. Зокрема, стверджується, що зазначені обставини не мають значення для вирішення справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з

порушенням законодавства про банки і банківську діяльність. Зважаючи на особливості складів розглянутих правопорушень доведено, що такі обставини, як неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність, недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку, вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони, не є притаманними для адміністративних справ про порушення законодавства про банки і банківську діяльність і об'єктивно щодо таких порушень не існують.

Окрему увагу присвячено проблематиці строків накладення адміністративних стягнень за вчинення адміністративних правопорушень. Зокрема, з'ясовано, що встановлений статтею 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення двомісячний строк накладення адміністративних стягнень не узгоджується з періодичністю інспекційних перевірок, що дає можливість винним особам уникати відповідальності. Для вирішення даної проблеми запропоновано внесення змін до положень відповідної статті.

Розділ 3 «Адміністративна відповідальність банків за порушення законодавства про банки і банківську діяльність» складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню заходів впливу, що застосовуються Національним банком України до банків, і які є заходами адміністративної відповідальності, а також підстав та порядку їх застосування.

У підрозділі 3.1 «Заходи адміністративної відповідальності в системі заходів впливу Національного банку України» розглядаються заходи впливу Національного банку України, передбачені статтею 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» з точки зору визначення їх правової природи.

Розгляд зазначених заходів впливу здійснюється за допомогою аналізу їх змісту і перевірки їх на відповідність сформульованим в теорії адміністративного права ознакам адміністративної відповідальності.

Доводиться, що, не зважаючи на те, що у банківському законодавстві та нормативно-правових актах Національного банку України правова природа конкретних заходів впливу не визначається, однією із ознак, яка дозволяє визначити цю природу, є правовий статус органу, який застосовує відповідні заходи впливу. Зазначені заходи впливу застосовуються Національним банком України як органом державного управління в процесі реалізації ним відповідних функцій в порядку та на підставах, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність» та Положенням «Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17 серпня 2012 р. № 346.

Застосування заходів впливу Національним банком України здійснюється щодо суб'єктів, які не перебувають з ним у відносинах службового (організаційного) підпорядкування, що також свідчить на користь адміністративної природи таких заходів впливу. Застосування зазначених заходів характеризується спрощеним порядком, оскільки накладається органом адміністративної юрисдикції у позасудовому порядку, тобто в процесуальному режимі, передбаченому підзаконними нормативно-правовими актами.

Для більшості заходів впливу Національного банку України відповідними нормативно-правовими актами визначено мету їх застосування. Це переважно стосується заходів впливу попереджувального та припинювального характеру. Наявність цієї ознаки дає можливість відділити заходи адміністративного попередження та заходи адміністративного припинення від заходів адміністративної відповідальності.

Однією із суттєвих ознак заходів адміністративної відповідальності також є їх незворотний характер, у якому, власне, і проявляється каральний характер впливу.

З урахуванням наведених ознак доводиться, що з усього масиву заходів впливу Національного банку України до заходів адміністративної відповідальності можна віднести лише накладення штрафу, припинення окремих здійснюваних банком операцій та відкликання банківської ліцензії. Штраф проявляється через звуження майнової сфери банку, оскільки з нього стягується певна грошова сума; припинення здійснення окремих видів банківських операцій означає позбавлення правопорушника суб'єктивного права на здійснення цих операцій; відкликання банківської ліцензії та ініціювання процедури ліквідації банку фактично означає і позбавлення порушника суб'єктивного права на здійснення всіх банківських операцій, і припинення існування банківської установи як суб'єкта права взагалі.

У підрозділі 3.2 «Підстави та порядок притягнення банків до адміністративної відповідальності» розглядаються підстави, процесуальний порядок і правила притягнення банківських установ до адміністративної відповідальності шляхом застосування Національним банком України заходів впливу, а також виділяються їх характерні особливості.

Розгляд підстав застосування заходів адміністративної відповідальності до банків здійснюється з позицій класичного підходу до характеристики підстав юридичної відповідальності. Водночас виявлено певні особливості, завдяки яким підстави застосування заходів адміністративної відповідальності до банків значною мірою не відповідають традиційним уявленням. В результаті аналізу нормативно-правових актів Національного банку України показано, що, крім правопорушення в його традиційному розумінні, підставами адміністративної відповідальності банків можуть бути також діяння з опосередкованою протиправністю та діяння з пасивною протиправністю. Діяннями з опосередкованою протиправністю є такі, які прямо не порушують норм права, проте порушують або створюють умови для порушення прав інших осіб, у даному випадку – вкладників або інших кредиторів банку. Прикладом діяння з опосередкованою протиправністю є ризикована діяльність. Діянням з пасивною протиправністю можна вважати існування установи (юридичної особи), яка має здійснювати певну діяльність, але не здійснює її, не зважаючи на те, що держава повинна здійснювати контрольню-наглядову діяльність стосовно неї.

Ще однією особливістю підстав застосування заходів адміністративної відповідальності до банків є практична відсутність в їх складі суб'єктивної сторони.

Проаналізовано процесуальні засади застосування заходів адміністративної відповідальності до банків. Обґрунтовується, що порядок застосування всіх видів заходів впливу до банківських установ за порушення законодавства про банки і банківську діяльність характеризується відсутністю чіткої процесуальної форми,

оскільки реалізується Національним банком України в рамках здійснення контрольно-наглядової діяльності. Доводиться, що окремого провадження по застосуванню заходів адміністративної відповідальності не існує, а застосовуються вони у загальному для всіх заходів впливу порядку.

З позицій традиційного підходу до виділення стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення відповідні за змістом стадії виділяються й у рамках провадження щодо застосування заходів впливу Національним банком України. Зокрема, запропоновано виділяти три стадії: стадію адміністративного розслідування, стадію розгляду справи та стадію прийняття рішення про застосування заходів впливу. Дві перших стадії відбуваються в рамках проведення інспекційної перевірки, а третя – за її межами. Перша стадія здійснюється працівниками інспекційної групи Національного банку України, друга – керівником інспекційної групи, третя – Правлінням Національного банку України або Комітетом з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем.

Розглядається один із найважливіших принципів застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, а саме принцип адекватності. Відповідно до цього принципу, заходи впливу, що застосовуються Національним банком України до банків, мають бути адекватними конкретним порушенням, що встановлюється із урахуванням: характеру допущених банком порушень; причин, що зумовили виникнення виявлених порушень; загального фінансового стану банку; розміру можливих негативних наслідків для кредиторів і вкладників; інформації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо результатів перевірки банків цим Фондом. Принцип адекватності застосування заходів впливу, з урахуванням положень статті 126 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, полягає у тому, що заходи впливу не повинні бути більш обтяжливими, ніж це необхідно для досягнення їх мети, а також дискримінаційними стосовно інших постачальників банківських послуг.

У межах дослідження змісту принципу адекватності та особливостей його застосування пропонується поділ критеріїв цього принципу за функціональним призначенням.

ВИСНОВКИ

В ході дисертаційного дослідження при вирішенні наукової проблеми визначення стану правової регламентації, теоретичних, нормативних і правозастосовчих проблем адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, отримані наступні наукові результати:

1. Під терміном «адміністративна відповідальність» слід розуміти застосування в адміністративному порядку уповноваженими законом органами (їх посадовими особами) передбачених законом стягнень або санкцій до непідпорядкованих їм осіб, що вчинили передбачені законом правопорушення. З позицій системного підходу

під адміністративною відповідальністю слід розуміти елемент механізму державного управління, який виступає засобом охорони всіх суспільних відносин, які потрапляють у сферу державного управління.

2. Адміністративно-правова охорона відносин у сфері банківської діяльності – це комплекс заходів, здійснюваних уповноваженими суб'єктами, спрямованих на врегулювання та захист правових відносин, що виникають у процесі здійснення банківської діяльності від протиправних посягань, а також попередження правопорушень під загрозою застосування заходів адміністративного примусу. Адміністративно-правова охорона відносин у сфері банківської діяльності здійснюється у правотворчій, правозастосовчій та правоохоронній формах.

3. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про банки і банківську діяльність має розглядатись як невід'ємна складова банківського нагляду, здійснюваного Національним банком України, а на більш високому рівні узагальнення – як один із засобів державного регулювання діяльності банків.

4. За характеристиками діянь, які утворюють об'єктивну сторону адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушеннями законодавства про банки і банківську діяльність, можна виділити:

– адміністративні правопорушення, об'єктивна сторона яких полягає у прямому порушенні норм банківського законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України;

– адміністративні правопорушення, об'єктивна сторона яких полягає у невиконанні вимог уповноважених осіб у процесі здійснення ними банківського нагляду та застосування відповідних заходів впливу;

– адміністративні правопорушення, об'єктивна сторона яких полягає у протидії уповноваженим особам у процесі здійснення ними банківського нагляду та застосування відповідних заходів впливу.

5. Для суб'єктивної сторони адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням законодавства про банки і банківську діяльність, властива об'єктивна винність. Об'єктивну винність можна визначити як стан, в умовах якого діяльність правопорушника є об'єктивно свідомою, а особливості його правового статусу обумовлюють знання ним норм, за порушення яких настає адміністративна відповідальність.

6. Для усунення непорозумінь і розбіжностей, пов'язаних із труднощами визначення конкретної особи, до якої має бути застосоване адміністративне стягнення у випадках, коли об'єктивна сторона правопорушення сформульована для юридичної особи, необхідно користуватись таким правилом: адміністративні стягнення за вчинення правопорушень, описаних в Кодексі України про адміністративні правопорушення як діяльність юридичних осіб, застосовуються до фізичних осіб, що входять до складу юридичних осіб і займають посади, до кола обов'язків яких відноситься забезпечення дотримання нормативно встановлених правил діяльності чи виконання вимог органів влади, порушення чи невиконання яких складає зміст правопорушення.

7. Однією з особливостей провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язаних із порушеннями законодавства про банки і банківську

діяльність, є те, що перша стадія провадження у таких справах збігається у часі з відповідною стадією контрольно-наглядового провадження, здійснюваного уповноваженими особами Національного банку України.

8. Особливістю провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язаних із порушеннями законодавства про банки і банківську діяльність, є те, що в силу наявності принципу об'єктивної вини встановлення самої вини та її форми в аспектах, які відображені у статтях 10 та 11 Кодексу України про адміністративні правопорушення, втрачає сенс. Достатнім є лише встановлення того, чи адміністративне правопорушення дійсно вчинене саме тією особою, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, та чи підлягає така особа адміністративній відповідальності взагалі.

Не має значення для розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані із порушеннями законодавства про банки і банківську діяльність, жодна із обставин, що пом'якшує або обтяжує відповідальність, наведених у статтях 34 та 35 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зважаючи на особливості складів правопорушень, пов'язаних із порушенням законодавства про банки і банківську діяльність, такі обставини, як неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність, недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку, вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони у рамках адміністративного провадження щодо зазначених правопорушень у банківській сфері об'єктивно не існують.

9. З метою усунення можливості уникнення посадовими особами банків адміністративної відповідальності з причини невідповідності строків застосування адміністративних стягнень строкам проведення інспекційних перевірок банків запропоновано внесення змін до статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення строків накладення адміністративного стягнення. Ці зміни полягають в тому, що адміністративне стягнення може бути накладене не пізніше ніж через два місяці з дня виявлення правопорушення, але не пізніше ніж через один рік з дня його вчинення.

10. Серед заходів впливу Національного банку України, передбачених статтею 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність», до заходів адміністративної відповідальності можна віднести лише накладення штрафу, припинення окремих видів здійснюваних банками операцій та відкликання банківської ліцензії.

11. Підставами притягнення банків до адміністративної відповідальності є: правопорушення, діяння з опосередкованою протиправністю, діяння з пасивною протиправністю.

Діяння з опосередкованою протиправністю – це діяння, що прямо не порушують норм права, проте порушують або створюють умови для порушення прав інших осіб, у даному випадку – вкладників або інших кредиторів банку. Прикладом діяння з опосередкованою протиправністю є ризикована діяльність.

Діянням з пасивною протиправністю можна вважати існування установи (юридичної особи), яка має здійснювати певну діяльність, але не здійснює її, не

зважаючи на те, що держава повинна здійснювати контрольно-наглядову діяльність стосовно неї.

12. Особливості процесуального порядку притягнення банків до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність полягають у тому, що порядок застосування заходів впливу до банківських установ за порушення законодавства про банки і банківську діяльність характеризується відсутністю чіткої процесуальної форми, оскільки реалізується Національним банком України у процесі здійснення контрольно-наглядової діяльності і є однаковим для заходів впливу різної правової природи.

13. Провадження щодо застосування заходів впливу Національним банком України включає три стадії: стадію адміністративного розслідування, стадію розгляду справи та стадію прийняття рішення про застосування заходів впливу. Дві перших стадії відбуваються в рамках проведення інспекційної перевірки Національним банком України, третя – за її межами. Перша стадія здійснюється працівниками інспекційної групи, друга – керівником інспекційної групи, третя – Правлінням Національного банку України або Комітетом з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем.

14. За функціональним призначенням критерії адекватності застосування Національним банком України заходів впливу можна поділити на ті, що пов'язані з вибором заходів впливу за порушення законодавства про банки і банківську діяльність (основні) й ті, що впливають на визначення розміру і строку застосування заходів впливу (факультативні). Нормативно-правовими актами Національного банку не враховані інші критерії, які можуть впливати на визначення принципу адекватності застосування заходів впливу за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, наприклад, положення банківської установи на ринку банківських послуг.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Надобко С. В. Особливості накладення штрафу Національним банком України за порушення законодавства про банки і банківську діяльність / С. В. Надобко // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. – Серія : Право. – 2014. – Вип. 24. – Т. 3. – С. 86–90.
2. Надобко С. В. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності: сучасні концепції та підходи / С. В. Надобко // Право і суспільство. – 2014. – № 5–2. – С. 217–222.
3. Надобко С. В. Фізичні особи як суб'єкти адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність / С. В. Надобко // Jurnalul juridic national: teorie si practica. – 2015. – № 2/1 (12). – С. 43–48.
4. Надобко С. В. Характеристика концептуальних підходів щодо визначення поняття «адміністративна відповідальність» [Електронний ресурс] / С. В. Надобко // Електрон. наук. вид. «Порівняльно-аналітичне право». – 2015. – № 1. – С. 199–202. – Режим доступу: <http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/46>.

5. Надобко С. В. Відносини у сфері банківської діяльності як об'єкт адміністративно-правової охорони / С. В. Надобко // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. – Серія: Юрид. науки. – 2015. – Вип. 2. – Т. 2. – С. 161–164.

6. Надобко С. В. Особливості провадження у справах про порушення законодавства про банки і банківську діяльність фізичними особами [Електронний ресурс] / С. В. Надобко // Юрид. наук. електрон. журн. – 2015. – № 4. – С. 179–182. – Режим доступу: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=38>.

7. Надобко С. В. Законодавство про банки і банківську діяльність як об'єкт адміністративно-правової охорони / С. В. Надобко // Верховенство права – основоположний принцип правової держави: V наук. кругл. стіл молодих вчених, аспірантів та магістрів, м. Харків, 20 грудня 2013 р.: зб. тез доп. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С. 102–103.

8. Надобко С. В. Методологічні засади визначення статусу фізичних осіб як суб'єктів адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність / С. В. Надобко // Вплив сучасної юридичної науки на політичні й соціально-економічні процеси в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 24 жовтня 2014 р. – Одеса: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2014. – С. 163–166.

9. Надобко С. В. Історичні передумови виникнення та розвитку правового інституту банківської діяльності / С. В. Надобко // Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 24–25 жовтня 2014р. – Львів: Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2014. – Ч. 2. – С. 32–35.

10. Надобко С. В. Методологічні проблеми визначення поняття «адміністративно-правової охорони» (на прикладі банківської діяльності) [Електронний ресурс] / С. В. Надобко // Верховенство права – основоположний принцип правової держави: VI наук. кругл. стіл молодих вчених, аспірантів та магістрів, м. Харків, 7 листопада 2014 р. – Харків: зб. тез доп. – ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – С. 142–144. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/10065>.

11. Надобко С. В. Корупційні правопорушення у сфері банківської діяльності: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / С. В. Надобко // Профілактика корупційних правопорушень: наук.-практ. конф., м. Харків, 17 квітня 2015 р. – Харків: зб. тез доп. – ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – С. 193–197. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/10492>.

12. Надобко С. В. Особливості визначення поняття «банківської системи» як об'єкта адміністративно-правового регулювання / С. В. Надобко // Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 24–25 квітня 2015р. – Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2015. – С. 123–126.

13. Надобко С. В. Співвідношення «адміністративно-правової охорони» та «адміністративно-правового регулювання» (на прикладі відносин у сфері банківської діяльності) / С. В. Надобко // Актуальні проблеми сучасної науки в

дослідженнях молодих учених: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 14 травня 2015 р. – Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015. – С. 260–264.

14. Надобко С. В. Класифікація адміністративних правопорушень законодавства про банки і банківську діяльність / С. В. Надобко // Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 15–16 травня 2015р. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – С. 92–95.

15. Надобко С. В. Адміністративна відповідальність за порушення банківського законодавства (на прикладі ч.1 ст. 166–5 КУпАП) / С. В. Надобко // Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кривий Ріг, 22–23 травня 2015р. – Кривий Ріг: ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. – С. 121–123.

16. Надобко С. В. Нормативно-правові основи провадження в справах про порушення законодавства про банки і банківську діяльність / С. В. Надобко // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 5–6 червня 2015р. – Херсон: Видав. дім «Гельветика», 2015. – С. 86–88.

17. Надобко С. В. Щодо визначення строків притягнення фізичних осіб до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / С. В. Надобко // Верховенство права – основоположний принцип правової держави: VII наук. кругл. стіл молодих вчених, аспірантів та магістрів, м. Харків, 18 грудня 2015 р. – Харків: збірник тез доп. – ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – С. 169–173. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/11063>.

АНОТАЦІЯ

Надобко С. В. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про банки і банківську діяльність. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність. У рамках дослідження розглядаються наукові підходи щодо визначення поняття і сутності адміністративної відповідальності, на основі яких утверджується думка про адміністративну відповідальність як один із засобів забезпечення адміністративно-правової охорони відносин у сфері банківської діяльності.

Проаналізовано підстави та процесуальні конструкції притягнення фізичних осіб та банківських установ до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність. Надано характеристику особливостей елементів складу адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушеннями законодавства про банки і банківську діяльність, класифіковано види

підстав адміністративної відповідальності банків. Розглянуто структуру та особливості проваджень щодо притягнення до адміністративної відповідальності фізичних осіб та банків.

Запропоновано авторські підходи щодо видової належності окремих заходів впливу Національним банком України до заходів адміністративної відповідальності. Окрему увагу приділено критеріям адекватності застосування Національним банком України заходів впливу за порушення законодавства про банки і банківську діяльність.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, банківська діяльність, законодавство про банки і банківську діяльність, адміністративні правопорушення, заходи впливу Національного банку України.

АННОТАЦІЯ

Надобко С. В. Административная ответственность за нарушения законодательства о банках и банковской деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2016.

Диссертация посвящена исследованию административной ответственности за нарушения законодательства о банках и банковской деятельности. В рамках исследования рассматриваются существующие в науке подходы к определению понятия и сущности административной ответственности на примере нарушений отношений в сфере банковской деятельности как объекта административно-правовой охраны.

Исходя из анализа концептуальных положений административной ответственности, сделан вывод о том, что административная ответственность за нарушения законодательства о банках и банковской деятельности находит свое отражение преимущественно в рамках карательной и управленческой концепции.

На основании положений науки административного права сформулировано определение понятия административно-правовой охраны отношений в сфере банковской деятельности. Установлено, что административно-правовая охрана отношений в сфере банковской деятельности осуществляется в таких формах, как правотворческая, правоприменительная и правоохранительная. Основной акцент сделан на том, что административная ответственность за нарушение законодательства о банках и банковской деятельности должна рассматриваться как неотъемлемая составляющая банковского надзора, осуществляемого Национальным банком Украины, а более обобщенно – как одно из средств государственного регулирования деятельности банков.

По критерию характеристики действий, образующих объективную сторону административных правонарушений, выделено административные правонарушения, объективная сторона которых заключается в прямом нарушении норм банковского законодательства и нормативно-правовых актов Национального банка Украины;

невыполнении требований уполномоченных лиц в процессе осуществления ими банковского надзора и применения соответствующих мер воздействия; противодействию уполномоченным лицам в процессе осуществления ими банковского надзора и применения соответствующих мер воздействия. На основании проведенного анализа доказывается наличие неразрывной связи между надзорной деятельностью Национального банка Украины и других органов по их юрисдикционной деятельности.

В результате обобщения положений о процессуальной конструкции производства по делам об административных правонарушениях, связанных с нарушениями законодательства о банках и банковской деятельности, констатируется, что возбуждение дела об административном правонарушении происходит в процессе осуществления уполномоченными лицами надзорной деятельности, в основном, при проведении инспекционных проверок. Обосновывается, что вследствие наличия принципа объективной вины установление самой вины и ее формы в тех аспектах, которые отражены в статьях 10 и 11 Кодекса Украины об административных правонарушениях, не имеет смысла. Указано, что ни одно из обстоятельств, смягчающих или отягчающих ответственность, не имеет значения для рассмотрения дел об административных правонарушениях, связанных с нарушениями законодательства о банках и банковской деятельности.

Утверждается, что в силу особенностей составов правонарушений, связанных с нарушением законодательства о банках и банковской деятельности, такие обстоятельства, как невменяемость лица, совершившего противоправное действие или бездействие, недостижение лицом на момент совершения административного правонарушения шестнадцатилетнего возраста, действие лица в состоянии крайней необходимости или необходимой обороны в рамках административного производства по поводу указанных правонарушений в банковской сфере объективно не существуют.

Среди мер воздействия Национального банка Украины, предусмотренных статьей 73 Закона Украины «О банках и банковской деятельности», к мерам административной ответственности можно отнести лишь наложение штрафа, прекращение отдельных осуществляемых банком операций и отзыв банковской лицензии.

Порядок применения мер воздействия, относящихся к мерам административной ответственности, характеризуется упрощенностью и проявлением карательной функции как метода воздействия за нарушение банковского законодательства. Основаниями привлечения банков к административной ответственности являются правонарушения, действия с опосредованной противоправностью и действия с пассивной противоправностью.

В рамках производства по применению мер воздействия Национальным банком Украины выделено три стадии: стадию административного расследования, стадию рассмотрения дела и стадию принятия решения о применении мер воздействия.

Указано, что способом выбора меры воздействия к банковскому учреждению является критерий адекватности. По функциональному назначению критерии адекватности предложено разделять на: основные – связанные с выбором мер

воздействия за нарушение законодательства о банках и банковской деятельности, и факультативные – влияющие на определение размера и срока применения мер воздействия. Сделано вывод о том, что нормативно-правовыми актами Национального банка Украины не учтены другие критерии, которые могут влиять на определение принципа адекватности применения мер воздействия за нарушение законодательства о банках и банковской деятельности, например, положение банковского учреждения на рынке банковских услуг.

Ключевые слова: административная ответственность, банковская деятельность, законодательство о банках и банковской деятельности, административные правонарушения, меры воздействия Национального банка Украины.

SUMMARY

Nadobko S. V. Administrative responsibility for violating the law on banks and banking activities. – The manuscript.

The thesis stands for a degree of Candidate of Sciences in Law, speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2016.

The dissertation deals with the legal nature of administrative responsibility for violation of the law on banks and banking activities. The study examined the existing science approaches to the definition and nature of administrative responsibility, there have been formed general views on administrative responsibility as a means of providing administrative and legal protection of relations in the field of banking.

There have been analyzed the existing grounds and procedural structures for bringing individuals and banks to administrative responsibility for violation of the law on banks and banking activities. There have been pointed out special elements of administrative responsibility for violation of the law on banks and banking activities, bases types for administrative liability of banks. There have been examined the structure and features of the proceedings on administrative liability for individuals and banks.

There have been proposed the author's views of the type of administrative responsibility which includes sanctions of the National bank of Ukraine. Special attention is paid to the criteria of the principle of adequacy of the National bank's of Ukraine interventions for violation of the law on banks and banking activities.

Key words: administrative responsibility, banking, law on banks and banking activities, administrative offenses, sanctions of the National bank of Ukraine.